

Teljes versenyképességi fordulat szükséges a fenntartható felzárkózáshoz

Baksay, Gergely
Magyar Nemzeti Bank
baksay@mnb.hu

Nagy, Ágnes
Magyar Nemzeti Bank
nagyag@mnb.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

Hazánk fenntartható növekedéséhez és felzárkózásához nélkülözhetetlen a versenyképesség további erősítése. A Magyar Nemzeti Bank szerint egy gazdaság akkor versenyképes, ha a rendelkezésére álló erőforrásait optimálisan használja a lehető legmagasabb szintű, de még fenntartható jólét elérése érdekében. Magyarországon az elmúlt évtizedben kialakultak a versenyképességi fordulathoz szükséges makrogazdasági feltételek, melyek a koronavírus-járvány gazdasági hatásának kezeléséhez is stabil alapot jelentettek. Az MNB Versenyképességi jelentésének rangsorában hazánk a 18. helyen végzett az Európai Unió 27 országa között 2021-ben. Az eredmény azt mutatja, hogy a fenntartható felzárkózás, valamint a közepes fejlettség csapdájának elkerülése érdekében nélkülözhetetlen a versenyképesség további erősítése és a növekedési tartalékok hatékony felszabadítása, elsősorban a minőségi humán tőke, továbbá a gazdaság digitális és zöld átállása területén.

KULCSSZAVAK: versenyképesség, fenntartható felzárkózás, közepes jövedelmi csapda, növekedési tartalékok, zöld és digitális átállás

JEL-KÓDOK: H12, I15, I25, J11, O10, O40, Q56

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2022_2_1

A versenyképesség napjaink egyik leggyakrabban használt gazdasági fogalma, amely a közgazdasági gondolkodás és a gazdaságpolitikai döntéshozatal mellett a közbeszédben is egyre többször megjelenik. Annak ellenére, hogy a versenyképességről való gondolkodás az 1970-es évek óta folyamatos, meghatározása és mérése nem egységes. A versenyképességre számos definíció született, melyeket alapvetően meghatároz a definíciót alkotók nézőpontja és vizsgálatuk fókusza. A versenyképesség értelmezhető vállalati, ágazati és nemzetgazdasági szinten is. A következőkben a nemzetgazdasági szintű versenyképességgel foglalkozunk. Tanulmányunk a versenyképesség jelentősége és a legfőbb nemzetközi rangsorok bemutatása mellett a Magyar Nemzeti Bank Versenyképességi jelentése és indexe alapján összefoglalja hazánk jelenlegi versenyképességi helyzetét és előrelépési lehetőségeit, melyek kiaknázása hozzájárulhat a fenntartható felzárkózáshoz.

A VERSENYKÉPESSÉG FOGALMA ÉS JELENTŐSÉGE A KÖZEPES JÖVEDELMI CSAPDA ELKERÜLÉSÉBEN

A nemzeti versenyképesség fogalmára nincs általánosan elfogadott definíció, ugyanis számos meghatározása és mérési módja létezik. A klasszikus megközelítés szerint egy nemzetgazdaság versenyképessége az ország exportpiaci részesedését és annak változását jelenti. Az 1990-es években megjelent a versenyképesség kutatásának gazdálkodástudományi megközelítése is, amely Porter nevéhez fűződik (Somogyi, 2009). Porter (1990) szerint „a versenyképesség egyetlen értelmes megközelítése nemzetgazdasági szinten a nemzeti termelékenység”. A nemzetek fő célja a magas és növekvő életszínvonal biztosítása, ami a termelékenységtől függ. A termelékenység növeléséért a vállalatoknak javítaniuk kell termékeik minőségét, a technológiát és a hatékonyságot.

A versenyképességre több szervezet is alkotott definíciót, melyek az évek során változtak is. Utóbbira példa a Világgazdasági Fórum (WEF), ez korábban a versenyképességet az országok azon képességeként határozta meg, mellyel az egy főre jutó GDP tartósan magas növekedését elérhetik (Siudek–Zawojka, 2014). Napjaikban azonban új meghatározást használnak: a versenyképesség azon intézmények, gazdaságpolitikák és tényezők összessége, amelyek meghatározzák egy ország termelékenységi szintjét (WEF, 2016). Az OECD szerint a versenyképesség azt mutatja, hogy egy ország mennyire képes nemzetközi piacokra eladható árukat és szolgáltatásokat termelni, miközben növeli az életszínvonalat (Somogyi, 2009). Az International Institute for Management Development (IMD) alapján a versenyképesség határozza meg, hogy az országok, régiók és vállalatok hogyan kezelik kompetenciáikat a hosszú távú növekedés, a munkahelyteremtés és a jólét növelése érdekében. A versenyképesség tehát a fejlődés útja, ami nem eredményez győzteseket és veszteseket¹. Az Európai Bizottság szerint egy versenyképes gazdaságban tartósan magas a termelékenységnövekedés. Ahhoz, hogy versenyképes legyen, az EU-nak felül kell múlnia versenytársait a kutatás és innováció, az információs technológiák, a vállalkozói szellem és az oktatás terén (Kharlamova–Vertelieva, 2013).

A fenti meghatározások alapján látható, hogy a versenyképesség egy összetett fogalom, amely túlmutat a szűken értelmezett makrogazdaságon és az alapvető termelési tényezőkön. A definíciók többsége hasonló módon emeli ki a növekedés és a magas életszínvonal elérésének képességét, a termelékenység jelentőségét, a nemzetközi piacokon folyó versenyt és a fogalom relatív jellegét.

A versenyképesség elemzése a Magyar Nemzeti Bank számára is kulcsfontosságú, mert az alapvetően határozza meg a gazdaság hosz-

szű távú növekedési potenciálját. Az MNB versenyképességi munkája során a következő meghatározásokat alkalmazza: „A versenyképesség alatt a gazdaság hosszú távú teljesítményét meghatározó tényezők összességének színvonalát értjük, melyek kiterjednek többek között a termelékenységre, az emberi erőforrás mennyiségére és minőségére, a technológiai fejlődésre, a szabályozói környezetre, a vállalkozói attitűdre, a finanszírozási lehetőségekre, valamint a társadalmi és környezeti fenntarthatóságra.” Az MNB szerint egy nemzetgazdaság akkor versenyképes, ha a rendelkezésre álló erőforrásait optimálisan hasznosítja a lehető legmagasabb szintű, de még fenntartható jólét elérése érdekében (MNB, 2021).

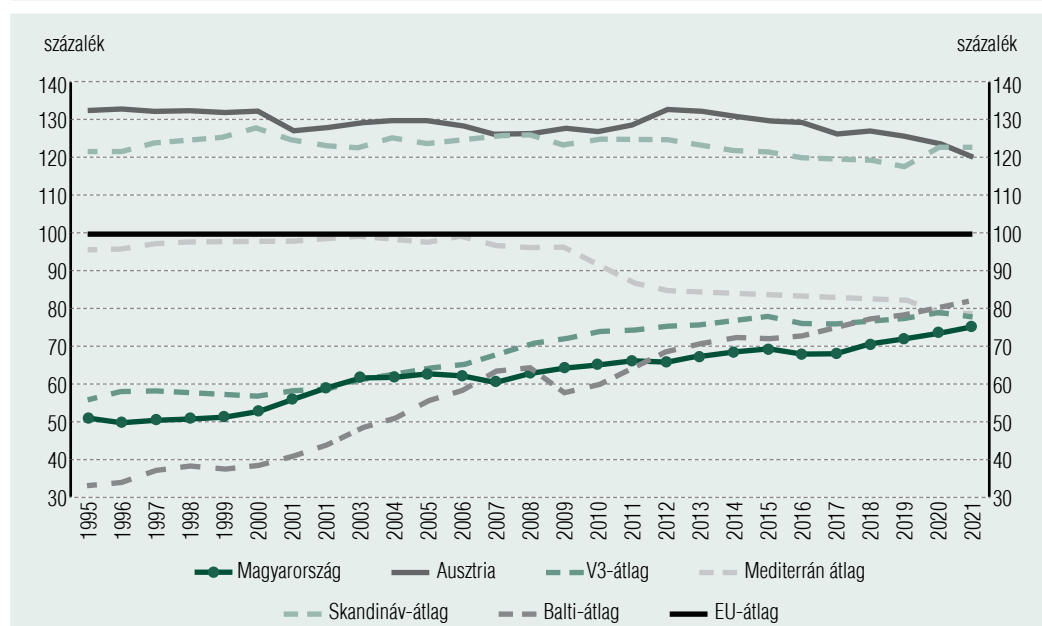
Hazánkban az elmúlt évtizedben kialakultak a versenyképességi fordulathoz szükséges stabil makrogazdasági feltételek, miután a 2010-es költségvetési és a 2013-as mone-

táris politikai reformok egyensúlyi felzárkózási pályára állították hazánkat. Az egyensúly és növekedés együttes megvalósulásával a 2010 és 2019 közötti időszak a Trianon utáni 100 év legsikeresebb évtizedének tekinthető (Matolcsy, 2020a). Növekedésünk az EU átlagát átlagosan 2, a visegrádi versenyársakét pedig több mint fél százalékponttal meghaladta 2013 és 2019 között. Fejlettségünk 2021-ben az EU 76 százalékán alakult, ami 10 százalékpontos felzárkózást jelent 2010 óta. A kedvező fundamentumoknak köszönhetően konvergenciánk a pandémia okozta globális válság ellenére is folytatódott.

Relatív fejlettségünk növekedése az elmúlt évtizedben összességében jelentősebb volt az uniós országok átlagánál, azonban több ország – például a balti országok, Lengyelország – mutatott példát a még gyorsabb fejlődésre (1. ábra). A jó országpéldák és a fejlődési po-

1. ábra

HAZÁNK ÉS NÉHÁNY ORSZÁGCSOPORT EGY FŐRE JUTÓ GDP-JE AZ EU ÁTLAGÁHOZ VISZONYÍTVA

Forrás: Eurostat

tenciálunk lehetővé teheti, hogy 2030-ra elérjük az EU-27-ek akkori átlagos fejlettségi szintjét. Ehhez a következő években átlagosan évi 3–4 százalékpontos növekedési többlet szükséges (Matolcsy, 2022a). Az MNB szerint Magyarországon a tartós növekedés és felzárkózás érdekében nélkülözhetetlen a versenyképesség további javítása, a teljes versenyképességi fordulat, ami elvezethet a közepes fejlettség csapdjából való kilépéshez is (MNB, 2018).

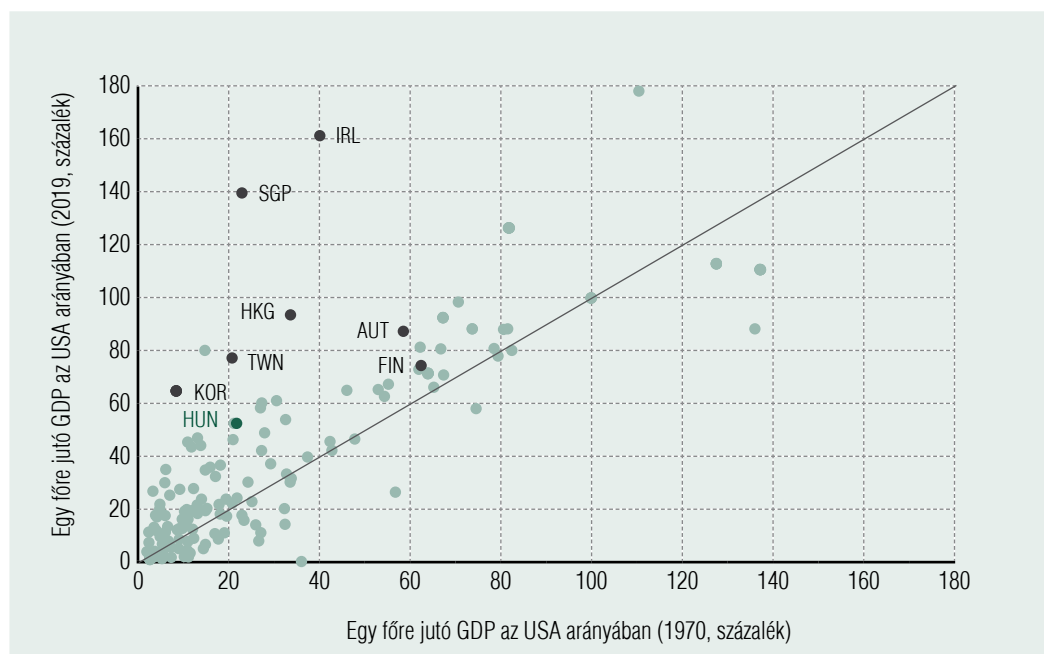
A közepes fejlettség csapdája azt az állapotot jelenti, amikor a korábban dinamikusan fejlődő országok a közepes jövedelmi helyzetet elérve lelassulnak vagy megtorpannak. Ennek következtében nem képesek magasabb jövedelmi kategóriába lépni, és veszítenek kezdeti versenyképességükből. *Agénor–Canuto* (2012) alapján a közepes jövedelmi helyzetben ragadt országokra jellemző, hogy azok a tényezők és

előnyök (olcsó munkaerő, külföldi technológiák másolása), melyek a kezdeti növekedést okozták, a fejlődés későbbi szakaszában eltűnnek vagy kimerülnek. *Eichengreen et al.* (2011) szerint a növekedés lassulásának elsődleges oka a termelékenységnövekedés visszaesése, mivel a kibocsátás lassulását 85 százalékban a teljes tényezőtermelékenység (TFP) csökkenése okozza.

A tapasztalatok szerint nehéz bekerülni a legmagasabb jövedelmű országok klubjába. A *Világbank* (2013) szerint az 1960-ban közepes jövedelmű országok közül 2008-ra csupán 13 lépett a magas jövedelmi szintre. A feljebb lépés elsősorban a kelet-ázsiai „kistigrisekre” (Hongkong, Dél-Korea, Szingapúr és Tajvan) volt jellemző az elmúlt évtizedekben. Az európai országok közül Írország, Finnország és Ausztria sorolható a sikeresen felzárkózók közé (2. ábra).

2. ábra

A GAZDASÁGI FEJLETTSÉG VÁLTOZÁSA 1970 ÉS 2019 KÖZÖTT

Forrás: PWT alapján MNB-számítás

A közepes jövedelmi csapdából kilépő országok csoportja heterogénnek tekinthető, és a felzárkózásra nincs univerzális recept, azonban bizonyos tényezők segíthetnek. A magasán képzett humántőke, a jelentős high-tech szektor, a gazdaság nyitottsága (Eichengreen et al., 2011 és 2013) mellett a fejlett infrastruktúra és a megfelelő intézményi környezet segíti a csapdából való kilépést (Agénor–Canuto, 2012). Agénor (2017) pedig hangsúlyozza a minőségi oktatási rendszert és az innováció támogatását is. Megfigyelhető továbbá, hogy a sikeresen felzárkózó országok magas növekedési periódusa jellemzően növekvő népesség mellett következett be (MNB, 2018).

A felzárkózó kelet-ázsiai országok esetében fontos kiemelni az állami fejlesztéspolitikákat. Az ázsiai államok gazdaságfejlesztő programokat, adókedvezményeket vezettek be, ipari parkokat alapítottak, célzott ipar- és exportfejlesztést hajtottak végre. Növekedésükhöz jelentősen hozzájárult a munkaerő gyors bővülése, a hatékony oktatáspolitikák, a nagy mennyiségű fizikai tőke és a magas termelékenység. Az Európai Unió három sikeresen felzárkózó országában csekélyebb állami beavatkozás mellett ment végbe a fejlődés. Ausztria esetében a politikai pártok és az üzleti csoportok közötti kompromisszumon alapuló gazdaságpolitikát, a gazdasági nyitottságot és a Németországgal való szoros kapcsolatot érdemes kiemelni. Finnország sikeréhez elsősorban a tudás- és technológiavezérelt ágazatok fókuszba helyezése és az oktatás jelentős fejlesztése járult hozzá, míg Írország esetében a nettó export bővülése és a beáramló működőtőke (Palotai–Virág, 2016). Írország fejlődését szintén támogatta az 1960-as évektől az oktatási rendszer reformja és az oktatási kiadások növelése (Foxley–Sossdorf, 2011).

A gazdaságtörténeti tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a versenyképes működéshez elengedhetetlenek a szilárd alapok, mint a stabil makrogazdaság és a növekedés-

támogató pénzügyi közvetítőrendszer, a hatékony állami működés, a megfelelő infrastruktúra, a kedvező demográfiai folyamatok, az erős hazai vállalati szektor, a rugalmas munkaerőpiac, illetve a minőségi oktatás és egészségügyi ellátás. A magas növekedés azonban önmagában nem elegendő, a versenyképesség javításával ugyanis a fenntartható fejlődésnek is előtérbe kell kerülnie, figyelembe véve a társadalmi és környezeti szempontokat is (MNB, 2021).

A VERSENYKÉPESSÉG MÉRÉSE ÉS A LEGFONTOSABB RANGSOROK

A versenyképesség mérése a definíciókhoz hasonlóan nem egységes. A versenyképességi rangsorok jellemzően több mutatóból készült kompozit indexeket használnak, és céljuk, hogy összehasonlítható képet nyújtsanak az országok relatív versenyképességéről. Az MNB szerint alapvető elvárás, hogy a rangsorok átfogóak és objektívek legyenek. Átfogónak tekintünk egy elemzést, ha a mutatók széles körét felhasználva lefedi a versenyképesség valamennyi meghatározó területét, az objektivitás pedig akkor teljesül, ha többségében tényszerű adatokat használnak. A versenyképességi rangsorok széles skálán mozognak e két szempont alapján (1. táblázat) (Csomós et al., 2020).

Világszerte az egyik legismertebb versenyképességi értékelés a Világgazdasági Fórum Globális Versenyképességi Indexe (GCI). A WEF 12 pillérben értékeli 141 ország versenyképességét 103 mutató segítségével, amiből 43 százalék tekinthető objektívnek. Az elemzés globális és kellően átfogó, azonban a szubjektív, felmérésen alapuló mutatók nagy súlya miatt az objektivitása korlátozott. 2018-ban az objektív mutatók arányának növelésével hazánk helyezése 12 pozícióval javult (Csomós et al., 2020). A legutóbbi, 2019-es

A LEGFONTOSABB NEMZETKÖZI VERSENYKÉPESSÉGI ELEMZÉSEK ÉS AZ MNB VERSENYKÉPESSÉGI INDEXÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

	Országok száma	Mutatók száma	Objektív mutatók aránya (%)	Magyarország legutóbbi helyezése	Átfogó	Objektív	Globális
WEF – Global Competitiveness Index	141	103	43	47.	✓	✗	✓
IMD – World Competitiveness Ranking	64	255	64	42.	✓	✓	✗
Harvard – Economic Complexity Index	133	2	100	10.	✗	✓	✓
World Bank – Doing Business	190	41	100	52.	✗	✓	✓
MNB – Versenyképességi Index	27	159	95	18.	✓	✓	✗

Forrás: MNB-gyűjtés

GCI alapján hazánk a 47. helyen végzett, a legkedvezőbb pontszámot a makrogazdasági stabilitás, míg a legalacsonyabbat az innovációs képességek pillérben elérve (WEF, 2019).

Az International Institute for Management Development által készített versenyképességi rangsor (World Competitiveness Ranking) átfogó és objektív, azonban csak 64 országot vizsgál. Az IMD négy pillérbe (gazdasági teljesítmény, üzleti hatékonyság, kormányzati hatékonyság, infrastruktúra) csoportosítva 255 mutatót használ fel, melyek kétharmada objektív, egyharmada szubjektív kérdőíves felmérésen alapszik. Hazánk a 2021-es rangsorban a 42. helyezést érte el. A legkedvezőbb helyezést (8.) a gazdasági teljesítmény pillérben, míg a legalacsonyabbat (56.) az üzleti hatékonyság terén értük el (IMD, 2021).

Az MNB által vizsgált nemzetközi rangsorok közül hazánk a Gazdasági Összettség Mutatóban (Economic Complexity Index) éri el évek óta a legkedvezőbb helyezést. A Harvard

Egyetem mutatója az országokban jelenlévő tudástőkét kívánja megragadni a világkereskedelmi beágyazottság és az előállított termékek egyedisége alapján. Az index így két mutatóból áll, teljes mértékben objektív, és kellően nagyszámú országot (133) vizsgál, így globálisnak tekinthető. A mutató azonban nem átfogó, hiszen a versenyképesség szűk területét vizsgálja. Magyarország a rangsorban 2010 óta a világ legjobban teljesítő 10 országa között szerepel, és a legfrissebb, 2019-es elemzésben is a 10. helyen végzett (Hausmann, 2020).

A jelentősebb versenyképességi rangsorok közé tartozott a Világbank által készített Doing Business is, melyet 2021-ben megszüntettek, ugyanis szabálytalanságokat találtak a kiadvány elemzési folyamatában (Világbank, 2021). A Doing Business egy szűkebb fókuszú elemzés, ugyanis a vállalati környezetet vizsgálta. Az elemzés 41 objektív indikátort és 190 országot vizsgált. Az utolsó, 2020-as jelentésben hazánk az 52. helyen végzett (Világbank, 2020).

A fentiekén túl számos versenyképességet mérő nemzetközi rangsor létezik. A környezeti és társadalmi fenntarthatóság szempontjából releváns elemzés például a WEF Inkluzív Fejlettségi Indexe (IDI) és az ENSZ Emberi Fejlettségi Indexe (HDI), míg az innováció és digitalizáció szempontjából kiemelendő az IMD Digitális Versenyképességi Indexe és az Európai Bizottság Digitális Gazdaság és Társadalom Indexe (DESI).

Az MNB Versenyképességi jelentésének és Versenyképességi Indexének célja hazánk versenyképességi helyzetének értékelése európai uniós összehasonlításban. Az MNB elemzése egy nemzeti versenyképességi jelentés, mivel fókuszában alapvetően hazánk áll, és részletes írásos értékelést is tartalmaz. A Versenyképességi Index egyszerre átfogó, mert 159 mutatót használ fel, és objektív, mert azok 95 százaléka tényszerű indikátor. A 2021-es elemzés hazánk és az uniós országok teljesítményét 14 területen vizsgálta, melyek magukba foglalják a pénzügyi rendszer, a kkv-szektor, a külgazdaság, a humán tőke, a területi és társadalmi felzárkózás, az állami hatékonyság, az infrastruktúra, valamint a zöld és digitális gazdaság területek mutatóit (MNB, 2021).

Az MNB a Versenyképességi Index megalkotása során önálló módszertant alkalmazott. A számítás 0 és 100 pont között skálázza az országok teljesítményét, ahol a legjobban teljesítő 100 pontot kap, míg a többi ország pontszáma attól függ, hogy hány szórásnyi távolságra helyezkedik el ettől. Az egyszórásnyi távolságra lévők 75, míg a 4 vagy több szórásnyi távolságban található országok 0 pontot kapnak. A módszertan lehetővé teszi, hogy mutatónként eltérő legyen az optimális érték (minimum, maximum, átlag, konkrét célérték). Az egyes területek pontszáma a bennük szereplő mutatók értékeinek, az index összesített pontszáma pedig a 14 vizsgált terület súlyozatlan számtani átlaga (MNB, 2021).

AZ MNB VERSENYKÉPESSÉGI JELENTÉSÉNEK ÉS INDEXÉNEK EREDMÉNYEI

Az MNB versenyképességi rangsorában hazánk a 18. helyen végzett az EU 27 országa között 2021-ben. Hazánk 47,6 pontot ért el, ami enyhén alacsonyabb az európai uniós átlagnál (51,8 pont), ám továbbra is meghaladja a visegrádi versenytársak átlagát (45,7 pont). Helyezésünk megegyezik a 2020-as rangsor eredményével, mivel a korábbi 28 országot számláló indexből kikerült a hazánknál kedvezőbb helyezést elérő Egyesült Királyság. A rangsor élén ismételtlen a skandináv országok és Hollandia végeztek, míg a lista végén Románia, Bulgária és Görögország helyezkedik el (3. ábra) (MNB, 2021).

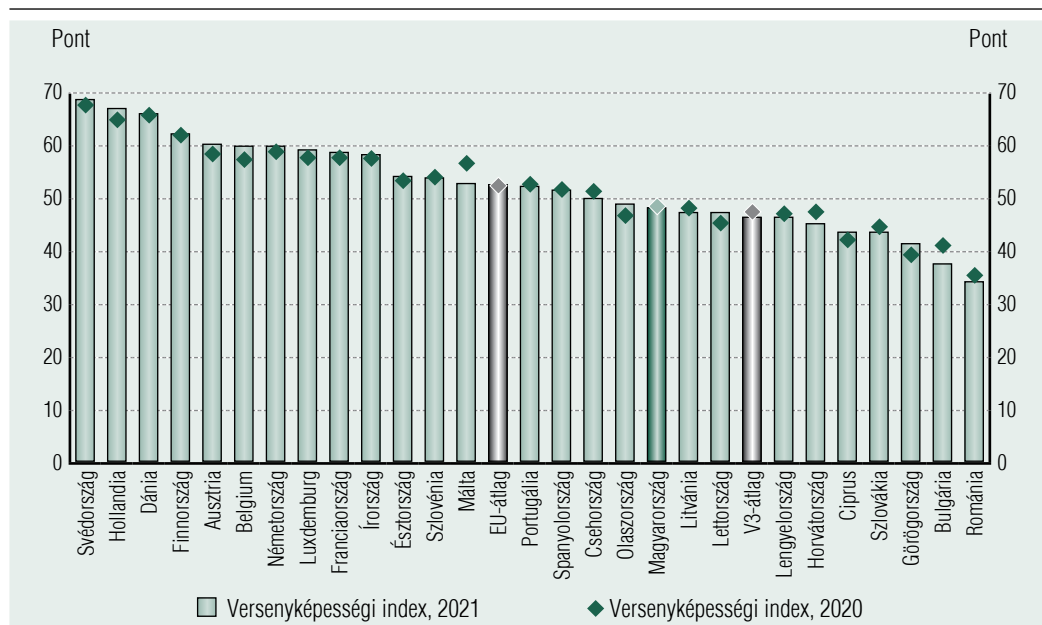
Magyarország a *területi és társadalmi felzárkózás, a háztartási megtakarítások aktivizálása* és a *modern infrastruktúra* területeken ért el magasabb pontszámot, mint az uniós és a V3-országok. A magyar eredmények további hét területen meghaladták a többi visegrádi ország átlagát, míg négy területen alacsonyabban lettek annál (4. ábra). A következőkben az egyes területeken elért eredményeket és előrelelési lehetőségeket mutatjuk be öt fő témakörben a 2021-es Versenyképességi jelentés alapján.

A humán tőke mennyisége és minősége

A versenyképesség és a felzárkózás egyik legmeghatározóbb tényezője a humán tőke, melynek mennyiségi és minőségi jellemzői több csatornán keresztül is befolyásolják a potenciális növekedést. Egyrészt a termelésben rendelkezésre álló munkaerő létszámán keresztül, másrészt a munkavállalók termelékenységén keresztül, melyet alapvetően a képzettségi szint és az egészségi állapot határoz meg. Magyaror-

3. ábra

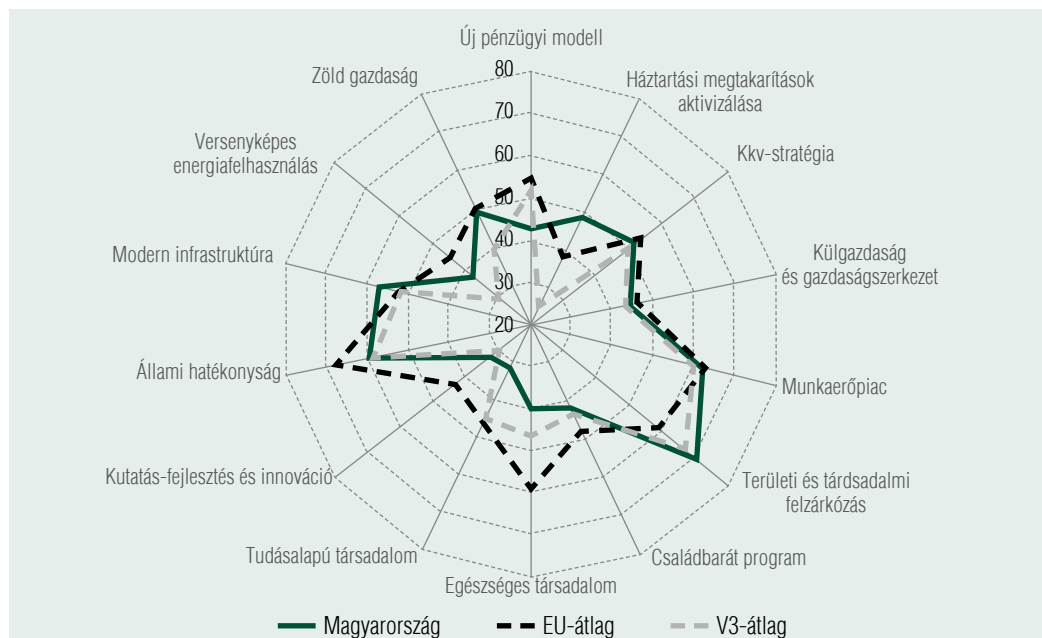
AZ MNB VERSENYKÉPESSÉGI INDEXÉNEK ÖSSZESÍTETT EREDMÉNYEI (2020, 2021)

Forrás: MNB

4. ábra

AZ MNB 2021-ES VERSENYKÉPESSÉGI INDEXÉNEK EREDMÉNYEI TERÜLETENKÉNT (PONT)

Forrás: MNB

szágon az elmúlt években a humán tőke számos mutatójában történt előrelépés, azonban előretételezve a demográfiai korlátok (idősödés, népességcsökkenés) effektívvé válása és a tudásintenzív gazdasági átmenet kihívást jelenthet.

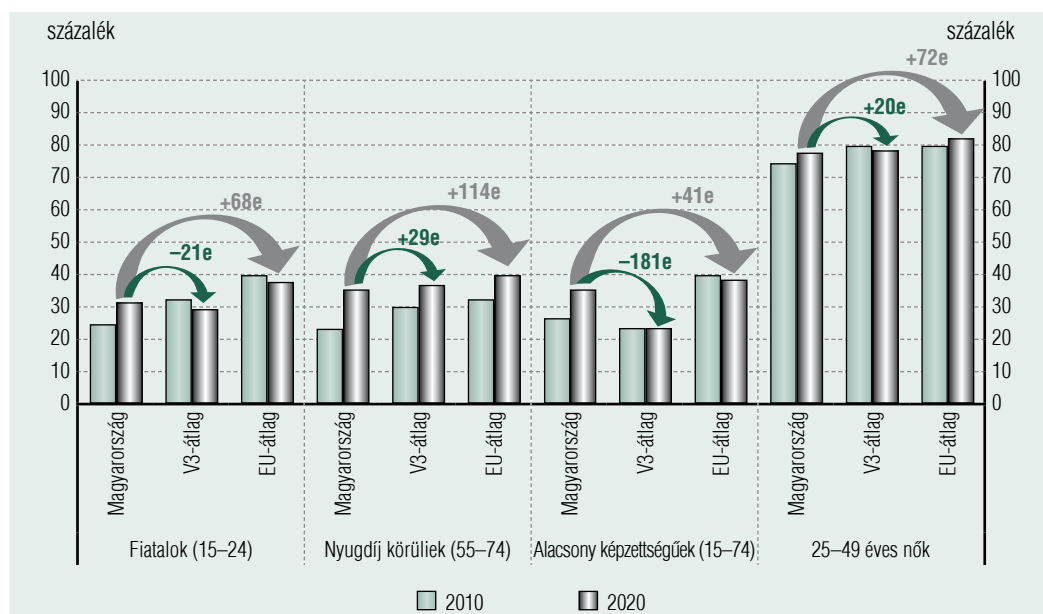
A demográfiát – mint a humán tőke mennyiségét hosszú távon leginkább meghatározó tényezőt – tekintve kedvező, hogy a termékenységi ráta Magyarországon emelkedett a legnagyobb mértékben az Unióban az elmúlt évtizedben. A termékenységi arányszám a 2011. évi mélypontot jelentő 1,2-es értékhez képest 1,5-re emelkedett, amihez hozzájárulhatott a családtámogatási rendszer 2010 utáni érdemi megerősítése, valamint a gazdasági környezet tartós javulása. A mutató értéke megközelítette az uniós átlagot, azonban továbbra is elmarad a népesség reprodukciójához szükséges 2,1-es értéktől. A népességszám másik meghatározó tényezője a születéskor várható élettartam. Hazánkban a rendszerváltás óta 2019-ig trendszerűen 77 évre emelkedett a mutató, ám a pandémia hatására 75 évre csökkent, és továbbra is alacsonyabb az EU és a V3 átlagánál. A népességcsökkenés mellett az idősödés is egyre nagyobb kihívást jelent: hazánkban a 65 évnél idősebbek aránya 20 százalék, ami hasonló az uniós átlaghoz, azonban meghaladja a V3-ak átlagát (MNB, 2021).

A humán tőke mennyisége a munkaerőpiacon keresztül az elmúlt évtizedben jelentősen hozzájárult a növekedéshez. A 2010-es évek reformjai megteremtették a teljes foglalkoztatást, amitől a munkapiac a 2020-as koronavírus idején is csupán kismértékben távolodott el. 2010 és 2019 között a hazai foglalkoztatási ráta az egyik legjelentősebb emelkedést mutatta az EU-ban, amivel párhuzamosan a munkanélküliség is számottevően csökkent, továbbá a bérek is dinamikusabban nőttek. A teljes foglalkoztatás megteremtése nemcsak gazdasági, hanem költségveté-

si stabilitást is eredményezett. A kedvező folyamatokat a Covid-19 okozta válság enyhén megakasztotta, azonban 2021 végére a foglalkoztatottak száma közel 4,7 millió főre emelkedett, ami a rendszerváltás óta a legmagasabb érték. A munkaerőpiaci folyamatok javulását az elmúlt évtizedben számos kormányzati intézkedés támogatta: a munkát terhelő adók csökkentése (egykulcsos személyi jövedelemadó, a szociális hozzájárulási adó csökkentése) mellett a Munkahelyvédelmi Akcióterv bevezetése, a közfoglalkoztatás bővítése és a jóléti transzferek racionalizálása. A koronavírus-válság alatt pedig több kormányzati program segítette a vállalkozásokat a munkahelyek megtartása és újak létrehozása érdekében. A teljes foglalkoztatás újbóli elérése ellenére azonban továbbra is jelentős munkaerő-tartalékok vannak, elsősorban a sérülékenyebb munkaerőpiaci csoportok – fiatalok, alacsony képzettségűek, nyugdíj körüliek, nők – körében (5. ábra), ezek mobilizálása nélkülözhetetlen a versenyképesség további erősítéséhez. A várhatóan tovább csökkenő munkaképes korú lakosság mellett ugyanis fenn kell tartani a teljes foglalkoztatást.

A humán tőke mennyiségét illetően előretételezve jelentős kihívást jelenthet a csökkenő és idősödő népesség, ami nemcsak Magyarországon, hanem Európa-szerte meghatározó trendnek tekinthető (Matolcsy, 2020b). Hazánkban a munkaképes korúak száma 2030-ig közel 360 ezer fővel csökkenhet. Ezzel együtt a népesség idősödése is folytatódik, ami kedvezőtlen hatással lehet a növekedési kilátásokra és a szociális ellátórendszerekre. A demográfiai folyamatok javítása érdekében nélkülözhetetlen a termékenységi ráta további növekedése, amit a családbarát intézkedések folytatása és bővítése támogathat. Rövid távon az effektívvé váló demográfiai korlátok munkaerőpiaci hatását enyhítheti a rugalmas foglalkoztatási formák (részmunkaidő, távmunka) szélesebb körű elterjedése, ami növelheti a hátrányosabb

AZ AKTIVITÁSI RÁTA A SÉRÜLÉKENYEBB MUNKAERŐIACI CSOPORTOKBAN (2010, 2020)

Megjegyzés: A zöld és szürke számok a V3-ak és az EU rátáihoz szükséges többletaktivitást jelölik 2020-ban.

Forrás: Eurostat

csoportok aktivitását. Emellett a béreknek a termelékenységnövekedéssel összhangban történő növelése és a külföldön dolgozó magyarok hazavonzása is hozzájárulhat a munkaerő növekedéséhez.

A humán tőke minőségének egyik kulcsmutatója, a munkatermelékenység a foglalkoztatás bővülésével párhuzamosan javult az elmúlt években, azonban továbbra is elmarad az EU átlagától. A munkatermelékenységet alapjaiban határozza meg a lakosság egészségi állapota és képzettsége.

A társadalom egészségi állapota nemcsak egyéni, hanem nemzetgazdasági szinten is fontos, hiszen a munkaerő minőségén és mennyiségén keresztül is befolyásolja a gazdaság teljesítőképességét. A magyarok általános egészségi állapota elmarad a régiós és az uniós átlagtól is. Az egészségesen várható életevek száma 2019-ben a nők esetében

(62,8 év) már elérte az EU átlagát, azonban a férfiaknál (60,7 év) még elmaradás tapasztalható. Hazánkban az egyik legmagasabb az elhízott felnőttek, a viselkedési kockázatokból fakadó halálozás és az elkerülhető halálozás aránya az EU-ban, amiben szerepet játszik az egészségtelen életmód és a megfelelő prevenció hiánya. Emellett a hazai egészségügyi kiadások (GDP 6,4 százaléka) elmaradtak mind a V3-ak, mind az EU átlagától (7,1 és 8,3 százalék) 2019-ben. További probléma, hogy az egészségügyi magánkiadásokat nem intézményesült formákon (egészségpénztárak és -biztosítások) keresztül költik el, és a praktizáló orvosok és szakdolgozók száma alacsonyabb az uniós átlagnál, részben a külföldi munkavállalás és a pályaelhagyás miatt. A Covid-19-járvány is rámutatott, hogy a jó egészségi állapot megőrzésében kulcsszerepe van az egyéni felelősségnek, amelyet az egészségügyi rend-

szer megfelelő prevencióval és ellátással tud támogatni (MNB, 2021).

A minőségi oktatási rendszer és a lakosság megfelelő képzettségi szintje nélkülözhetetlen a tudás- és technológiavezérelt növekedési modellhez. Az oktatási rendszer eredményességét mérő tesztek azt mutatják, hogy a magyar diákok az elvárt módon megtanulják a tananyagot, ugyanakkor a tanultakat kevésbé tudják alkalmazni a gyakorlatban. A felnőttek számolási kompetenciái meghaladják a nemzetközi átlagot, de idegennyelv-tudásban, pénzügyi ismeretekben és az élethosszig tartó tanulásban való részvételben elmaradás látható. A tudásintenzív felzárkózást nehezíti, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya Magyarországon az egyik legalacsonyabb (31 százalék) az EU-ban (6. ábra). További problémát jelent a korai iskolaelhagyás nagy mértéke (12,1 százalék), amely magasabb a viseg-

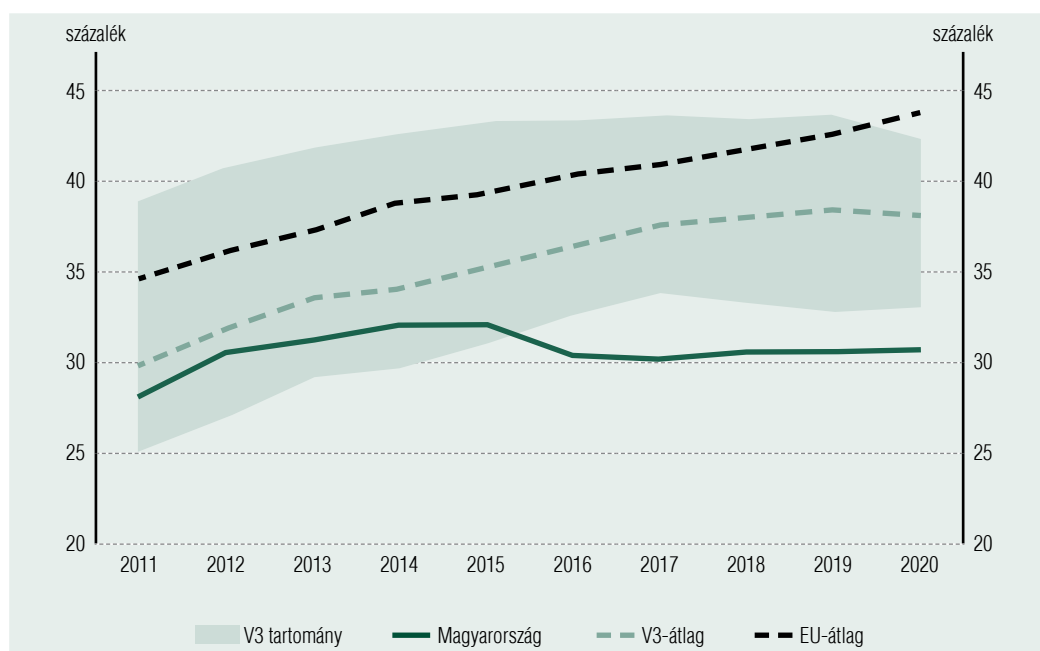
rádi és az uniós átlagnál (6,9 és 8,8 százalék) is. 2018-ban hazánk a GDP 3,8 százalékát fordította oktatási kiadásokra, ami kissé alacsonyabb a V3-ak és az uniós átlagnál (4 százalék felett). A felsőoktatást tekintve a magyar egyetemeken nem tartoznak a világ élvonalába, azonban a hazai felsőoktatásban tanuló külföldi diákok aránya meghaladja az EU átlagát. Előretekintve a tudás- és innovációvezérelt felzárkózás érdekében nélkülözhetetlen az oktatás modern kornak és a piaci igényeknek megfelelő fejlesztése (MNB, 2021).

Pénzügyi rendszer

A növekedés és a felzárkózás fenntartásához elengedhetetlen a hatékony és stabil pénzügyi rendszer és a diverzifikált finanszírozás. A gazdaság fenntartható növekedéséhez szükség van

6. ábra

A FELSŐFOKÚ VÉGZETTSÉGGEL RENDELKEZŐK ARÁNYA A 25–34 ÉVES KOROSZTÁLYBAN

Forrás: Eurostat

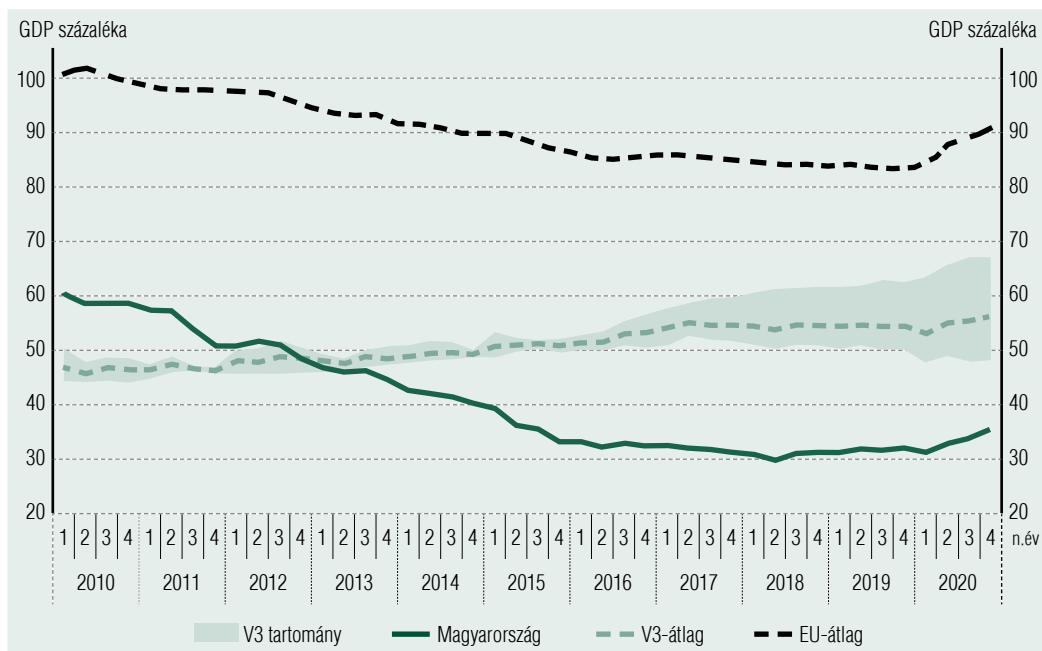
a bankrendszer hitelezésén keresztül támogatott hozzájárulására, különösen azokban az országokban – mint Magyarország is –, amelyekre alapvetően bankközpontú finanszírozás jellemző. Emellett a diverzifikáltabb tőkepiac jelentősen támogathatja a vállalatok forrászerzését és a gazdasági növekedést.

Az eredményes működésének és a szabályozói lépéseknek köszönhetően az elmúlt évtizedben erősödött a hazai pénzügyi rendszer stabilitása. A nemteljesítő hitelek aránya jelentősen mérséklődött, és 2019 őszére 5 százalék alá csökkent, miközben a bankrendszer tőke megfelelése tovább nőtt. A hitelállomány 2017-től egészséges szerkezetben bővült, amin belül a vállalati hitelezést érdemben támogatták a célzott jegybanki programok (alacsony kamatkörnyezet, NHP konstrukciók), míg a háztartási hitelezésben kedvező fordulatot jelentett a család-támogatási programok (CSOK, babaváró

hitel) bevezetése és a fogyasztóbarát termékek térnyerése. A koronavírus-járvány kitörésekor a hazai bankrendszer egészséges szerkezetben növekvő hitelállománnyal és magas tőketartalékokkal rendelkezett, és a jegybanki és állami hitelprogramok hatására a magánszektor hitelállományának bővülése folytatódott, így annak GDP-arányos szintje 2020 végére már meghaladta a 35 százalékot (7. ábra) (MNB, 2021). A hitelalapú válságkezelés sikerét jelzi, hogy az MNB 2020/2021-ben a vállalatok számára mintegy 4600, az állam számára 4000 és a bankrendszer számára 3000 milliárd forintnyi új forrást teremtett, így a jegybanki programok összesen 9 százalékkal növelték a GDP-t (Matolcsy, 2022b). A vállalati forrásbevonás sokoldalúbbá tételét támogatta az MNB Növekedési Kötvényprogramja, melynek hatására a hazai vállalatikötvény-piac mérete a GDP 1 százalékaról 3,2 százalékra nőtt.

7. ábra

A MAGÁNSZEKTOR HITELÁLLOMÁNYÁNAK ALAKULÁSA A GDP SZÁZALÉKÁBAN

Forrás: EKB

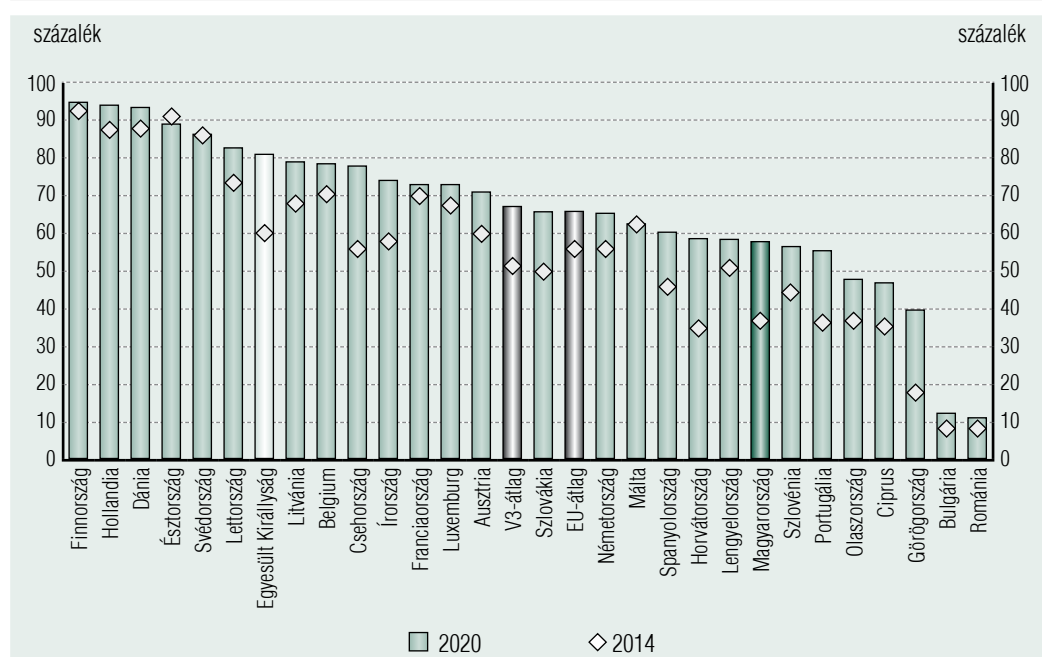
Az elmúlt években hazánk makropénzügyi sérülékenysége is nagymértékben csökkent a belföldi finanszírozás 2011 utáni tudatos erősítése következtében. A lakosság állampír-állománya 2010 óta több mint megtízszereződött, amihez jelentősen hozzájárult a MÁP+ 2019-es bevezetése. A MÁP+ sikerét jelzi, hogy kereslete 2020-ban erős maradt, és az év végére állománya meghaladta az 5200 milliárd forintot. A belföldi finanszírozás erősödése következtében jelentősen csökkent a külföldi finanszírozás aránya az államadósságban, míg a magyar háztartások aránya nőtt, és 2020-ban a háztartások közvetlen finanszírozása 24 százalékot tett ki, szemben az uniós 3,5 és a visegrádi 1,5 százalékos átlaggal (MNB, 2021).

A konvergencia fenntartásának feltétele a hatékony, stabil és diverzifikált finanszíro-

zás biztosítása, valamint a háztartási megtakarítások magas szinten tartása. Az elért eredmények ellenére a hazai pénzügyi közvetítés hiányosságai közé sorolhatók a magas működési költségek, az alternatív finanszírozási csatornák mérsékelt szerepe, illetve előrelépési lehetőségek vannak még a hitelállomány egészséges szerkezetű bővülésében. A bankrendszer hatékonyságának javításához és a hitellezés növekedéséhez hozzájárulhat a digitális megoldások szélesebb körű használata, amire a pandémia is felhívta a figyelmet. Az utóbbi évtizedben egyre jelentősebbé váltak az innovatív technológiai és digitális megoldások, azonban jelentős tér van még a terület fejlesztésében (8. ábra), valamint a fejlett FinTech ökoszisztéma és az ezt támogató megfelelő intézményi-jogszabályi környezet kialakításában (MNB, 2021).

8. ábra

INTERNETBANKOT HASZNÁLÓK ARÁNYA (2014, 2020)

Forrás: Európai Bizottság – Digitális Gazdaság és Társadalom Index

Kkv-szektor és gazdaság szerkezet

A gazdasági fejlődés alapja a vállalati versenyképesség és ezen belül a kkv-szektor prosperitása. Gazdasági jelentősége miatt a kis- és középvállalatok fejlesztése kiemelt fontosságú: a kkv-szektor a vállalati foglalkoztatás közel 70 százalékát, a hozzáadott érték mintegy felét és az export ötödét adja, továbbá a szektor döntő többségben hazai tulajdonban áll (MNB, 2018).

Az elmúlt években a kkv-k számottevő felzárkózást hajtottak végre, amivel a vállalati dualitás jelentősen oldódott. 2010 és 2018 között a kkv-szektor relatív termelékenysége 12 százalékpontot közeledett a nagyvállalatokéhoz, ami nemzetközi viszonylatban az egyik legnagyobb felzárkózás. A szektor növekedéséhez érdemben hozzájárultak a kedvező hitelezési kondíciók, a vállalati adók csökken-

tése, a jegybank Növekedési Hitelprogramjai, az uniós források hatékony felhasználása, a beáramló működőtőke másodkörös hatásai, illetve a pandémia ideje alatt érvényben lévő hitelmoratórium. A reformok és a válságkezelés eredményességét mutatja, hogy a Covid-19-járvány okozta kedvezőtlen gazdasági hatásokkal szemben a magyar vállalatok ellenállónak bizonyultak. A jelentős felzárkózás ellenére azonban a magyar kkv-k továbbra sem érik el a hazai nagyvállalatok termelékenységének 60 százalékát. A régiós kkv-kkal összevetve a magyar kkv-k helyzete enyhén kedvezőbb, ám termelékenységük az uniós átlag 80 százaléka körül alakul (9. ábra). A hazai kkv-kra emellett általában a piaci feltételekkel és az állami szabályozással való sodródás jellemző. A fejlett digitalizációs megoldások szinte ismeretlenek a kkv-cégvezetők széles rétege előtt, továbbá a vállalatok több-

9. ábra

A KKV-K RELATÍV MUNKATERMELÉKENYSÉGE (2018)

Forrás: Eurostat, DIW-ECON, MNB-számítás

sége nem tesz lépéseket a környezeti terhelés csökkentéséért. Az kkv-k külkereskedelmi teljesítménye fontos, mivel a kis nyitott gazdaságok számára az export növelése az egyik leggyorsabb út a felzárkózás felé. A kkv-k külkereskedelmében érdemi növekedési tartalék van, mivel a magyar kkv-k csupán 6 százaléka (38 ezer) exportál, míg például Ausztriában 15 százalék. A versenyképesség növelése érdekében elengedhetetlen a vállalati dualitás további csökkentése a kkv-k termelékenységének és exportteljesítményének növelésével, amit támogathat a kkv-k méretbeli szintlépésének és generációváltásának elősegítése, valamint az innovációs tevékenységük és beruházásaik ösztönzése (MNB, 2021).

A versenyképesség szempontjából az egyik legfőbb strukturális tényező, az export hazai hozzáadott értéke hazánkban az egyik legalacsonyabb az EU-ban (54 százalék) (10. ábra).

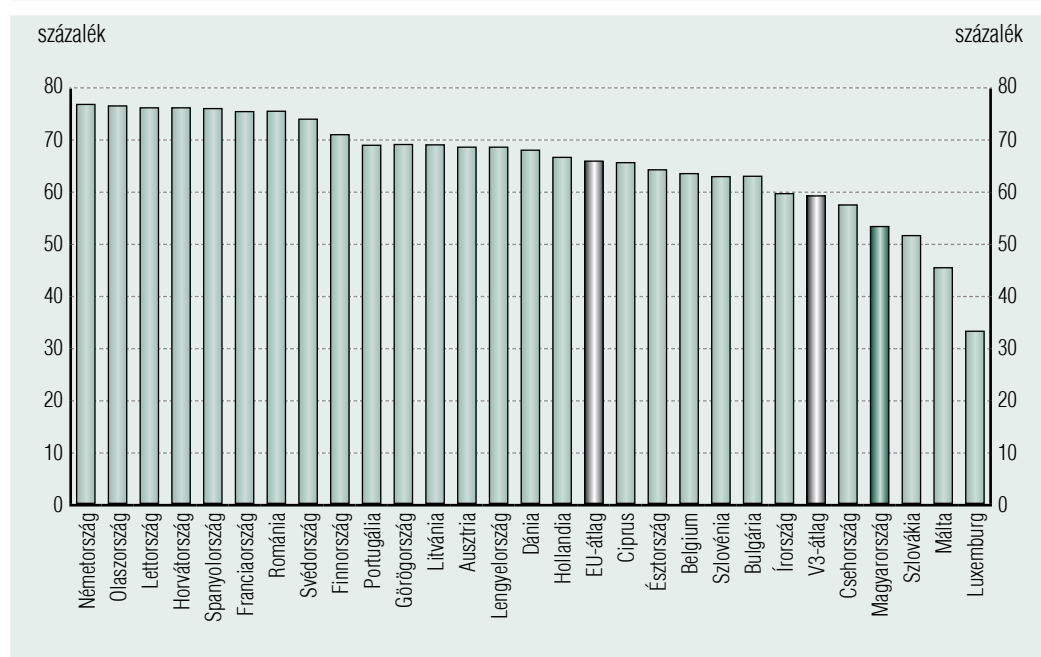
Kedvező, hogy több külkereskedő ágazatunk (főleg a külföldi cégek által dominált autóipar és elektronika) is versenyképes, azonban döntően importból fedezik a termelésüket. Az általában magasabb hozzáadott értékkel bíró szolgáltatások súlya alacsonyabb az uniós szintnél. Az export hazai hozzáadott értékének növeléséhez fontos a tudásintenzív szolgáltatásexport erősítése és tudásintenzív munkakörök teremtése, amivel hazánk feljebb léphet a termelési láncban, és erősítheti versenyképességét (MNB, 2021).

Digitális gazdaság

A digitalizáció napjaink egyik legmeghatározóbb megatrendje, amely az élet minden területére kiterjed, és jelentős hatással van a gazdaságok versenyképességére. A digitalizáció

10. ábra

AZ EXPORT HAZAI HOZZÁADOTTÉRTÉK-TARTALMA (2018)

Forrás: OECD-TIVA

elsődleges nyersanyaga az adat, és a digitális átállástól a gazdaság egyetlen szegmense sem függetlenítheti magát (Matolcsy, 2020c). Amelyik ország és szereplői nem kapcsolódnak be a digitális átalakulásba, lemaradnak, és tartós dualitás alakul ki a digitálisan fejlett és fejletlen gazdaságok, iparágak, vállalatok között.

Magyarországon rendelkezésre áll a megfelelő digitális infrastruktúra, azonban kihasználásában még jelentős tartalékok rejlenek. Hazánk a szélessávú internet sebességét és elterjedtségét illetően az EU élmezőnyébe tartozik. Előbbi az uniós átlagnál másodpercenként 35 megabittel gyorsabb, utóbbi pedig az uniós átlag közel kétszerese (11. ábra). Kedvező, hogy az 5G frekvenciák engedélyezési és használatbavételi aránya terén hazánk a 8. legjobb teljesítményt nyújtja az Unióban. A digitális infrastruktúra kihasználása ugyanakkor viszonylag alacsony szintű az állam, a vállalatok és a lakosság körében egyaránt (MNB, 2021).

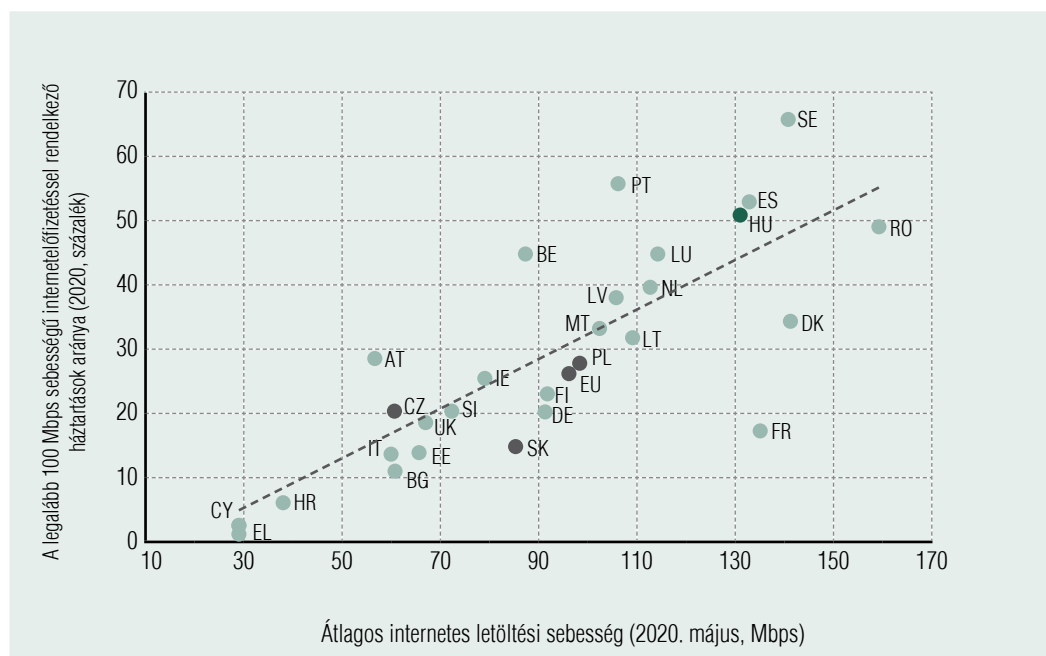
latok és a lakosság körében egyaránt (MNB, 2021).

A digitális fejlettség alapján hazánk az uniós rangsor második felében helyezkedik el a Digitális Gazdaság és Társadalom Index (DESI) szerint (12. ábra). Az index szerint hazánk helyzete kedvező a hálózatosodás terén (7. hely), a gazdasági szereplők esetében azonban a digitális megoldások használata elmarad az átlagtól: az internetes szolgáltatásokban a mezőny közepén helyezkedünk el, míg a munkaerő digitális készségei, a digitális közszolgáltatások és a digitális technológiák vállalati integrációja esetében az uniós rangsor második felében vagy végén.

A haladó digitális technológiák közül a kvantál már megtalálhatók a felhőszolgáltatások és a szenzoros megoldások, azonban a big data, a mesterséges intelligencia, a robottechnológiák vagy a blockchain kevésbé elterjedt. Míg az

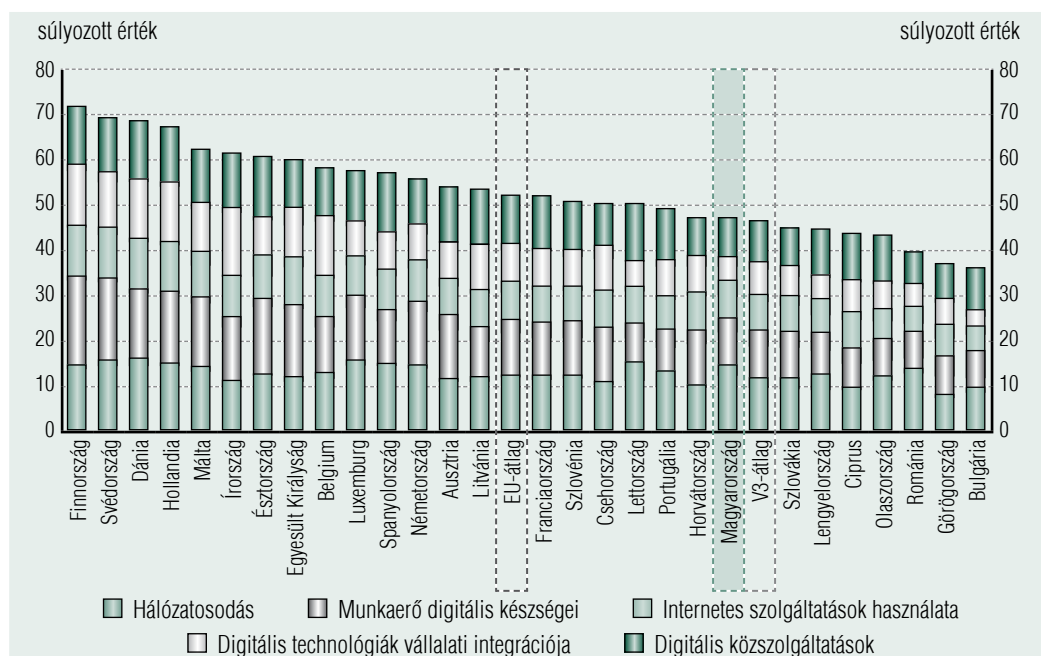
11. ábra

A SZÉLESSÁVÚ INTERNET SEBESSÉGE ÉS ELTERJEDTSÉGE (2020)

Forrás: Európai Bizottság, Speedtest

A DIGITÁLIS GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM INDEX EREDMÉNYEI (2020)

Forrás: Európai Bizottság

uniós kkv-k átlagosan 22 százaléka használ valamilyen digitális technológiát, hazánk esetében ez 11 százalék, továbbá a magyar kkv-k csupán 1 százalékának van digitalizációs terve. A digitális megoldások vállalati elterjedtségének mértéke jelentősen befolyásolja a vállalatméretek közötti termelékenységi rést (MNB, 2021).

A lakosság alacsony digitális jártasságát mutatja, hogy csupán 51 százalék rendelkezik legalább alapszintű szoftverkezelési készségekkel, ami elmarad az EU 61 százalékos átlagától. A közigazgatás esetében történtek előrelépések az elmúlt években, az e-közigazgatás bővítésével például kétszeresére emelkedett az elektronikus ügyintézés igénybe vevők aránya, valamint csökkent a rejtett gazdaság mérete és a vállalatok bürokratikus terhelése (MNB, 2021). Az állam szerepe a digitalizáció terén kiemelten fontos, mivel a saját működésének

digitalizálása által irányt mutathat a gazdaság többi szereplőjének. Az állam magas fokú digitalizáltságára jó példa Észtország, ahol lényegében minden úgy elintézhető online.

Zöld gazdaság

Zöld és körforgásos gazdasági átállás nélkül nem képzelhető el a fenntartható felzárkózás. Az ökológiai fenntarthatóság csak úgy érhető el, ha prioritásként kezeljük a rendelkezésre álló természeti erőforrásaink védelmét. Ezért kiemelten fontos, hogy erőforrásainkat ne kizsákmányoljuk, hanem hatékonyan, takarékosan gazdálkodjunk velük. Napjainkban a világ szinte valamennyi országa – köztük Magyarország is – a rendelkezésére álló természeti erőforrásoknál többet használ. Hazánk 2017-ben 11 millió globális hektárral használta túl

a környezeti javait. Pozitívum azonban, hogy ökológiai deficitünk csökkent a rendszerváltozás előtti évtizedekhez képest, és mértéke kisebb a régiós és az uniós átlagnál (MNB, 2021).

Hazánk esetében az elmúlt évek kedvező fejleménye, hogy csökkent a gazdaság energiaintenzitása, valamint az egy főre és az egységnyi megtermelt termékre jutó szén-dioxid-kibocsátás is. Utóbbiak az uniós átlag alatti értéket mutatnak, azonban energiaintenzitásunk, vagyis a kibocsátásra jutó energiafelhasználásunk továbbra is érdemben magasabb az EU átlagánál (13. ábra). A lakosság légszennyezettségnek való kitettsége hazánkban a 7. legmagasabb az EU-ban, aminek fő forrása a közlekedés és a lakóházak fűtési emissziója (szilárd tüzelőanyagok és hulladékok égetése). A hulladék-újrahasznosítás terén is történt előrelépés, jelenleg 36 százalékban kerül újrahasznosításra

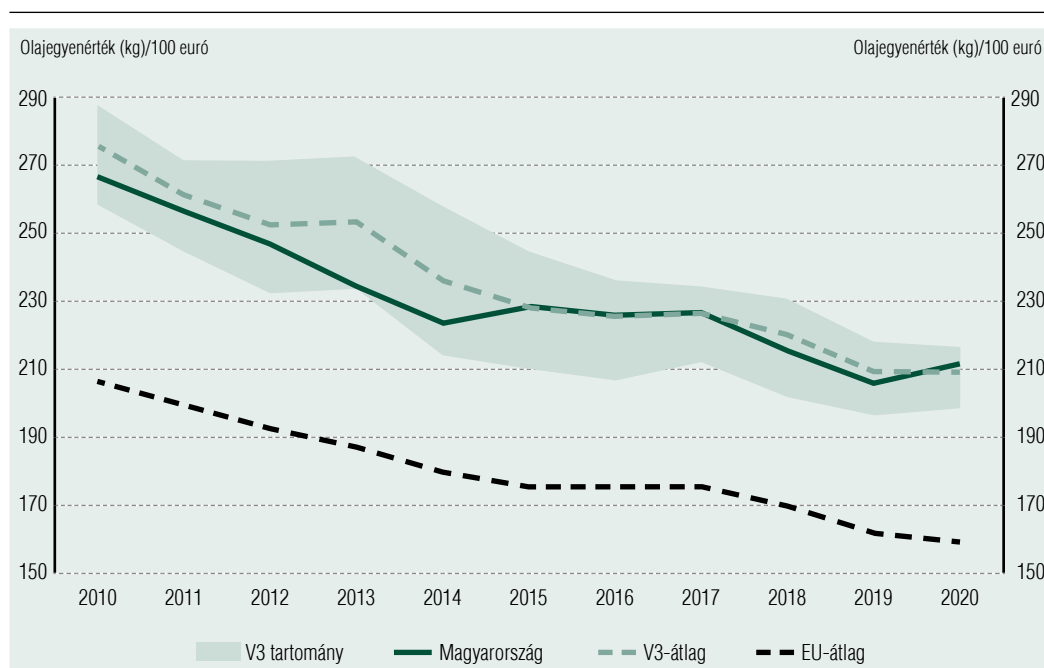
a hulladék, de további erőfeszítések szükségesek (MNB, 2021).

A magyar gazdaságban a nettó energiaimport aránya továbbra is magas, 2020-ban 57 százalékon alakult. Emellett a megújuló energiaforrások használata a teljes energiahasználat arányában alacsonyabb az EU és a V3-ak átlagánál (14. ábra). A megújuló energiaforrások használatának aránya 2013 óta csökkent, és jelenleg 13 százalékon alakul, így jelentős tér van még a 2030-ra kitűzött 21 százalékos cél eléréséig. Kedvező azonban, hogy a mutató csökkenésében szerepet játszott a tűzifa használatának mérséklődése, és a cél elérése elsősorban a nap- és geotermikus energia kapacitásának bővítésével történne.

A zöld fordulatot segíthetik a zöld pénzügyi megoldások, melyek terén jelentős előrelépések történtek, de további intézkedések szükségesek. A környezetvédelmi adókból származó

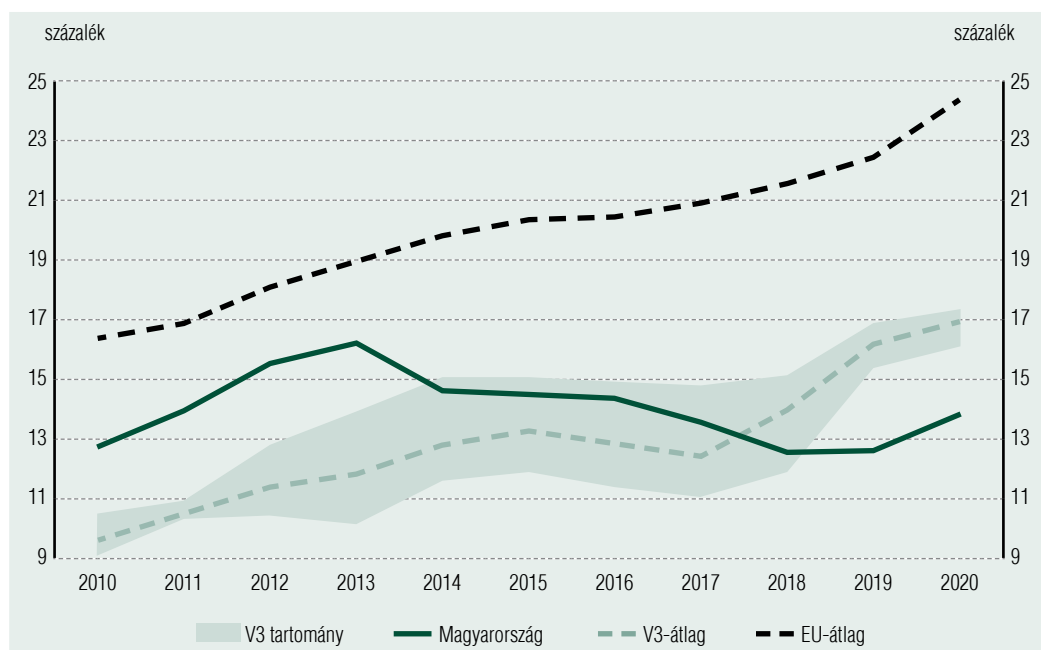
13. ábra

A GAZDASÁG ENERGIAINTEZTÁSA

Forrás: Eurostat

A MEGÚJULÓ ENERGIAFORRÁSOK HASZNÁLATA A TELJES ENERGIAHASZNÁLAT ARÁNYÁBAN

Forrás: Eurostat

bevételek és a környezetvédelmi ráfordítások Magyarországon alacsonyabbak az uniós és a régiós átlagnál. Pozitívum azonban, hogy 2020-ban a magyar állam kibocsátotta az első zöld kötvényt, amit több vállalati kibocsátás követett. A magyar zöld állampapírok kibocsátási aránya a második legmagasabb volt az EU-ban 2020-ban, miközben az uniós országok többsége még nem alkalmazta ezt az eszközt (MNB, 2021).

A pénzügyi rendszer és a gazdaság klímabarát pályára való állítását támogatja az MNB is. A jegybank az elsők között hozott létre elkülönített zöldkötvény-portfóliót a devizartalékában, továbbá 2019-ben meghirdette Zöld Programját (Matolcsy, 2020c). 2021 augusztusától pedig tevékenysége – az európai jegybankok közül elsőként – zöld mandátummal bővült. 2021 őszén elindult a Zöld Otthon Program is, melynek keretében az

MNB kedvező kamatozású hitellel segíti a lakosság energiahatékony újlakás-vásárlását és -építését.

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

Magyarországon az elmúlt évtizedben kialakultak a versenyképességi fordulathoz szükséges stabil makrogazdasági feltételek. A 2010-es költségvetési és a 2013-as monetáris politikai fordulatoknak köszönhetően hazánk egyensúlyi felzárkózási pályára állt. Magyarország relatív fejlettségének növekedése az Unió átlagánál dinamikusabb volt, azonban több ország is példát mutatott a még gyorsabb fejlődésre. A sikeres felzárkózásunk biztosítása érdekében hazánkban mielőbb át kell állnia a mai extenzív növekedési szerkezetről az intenzív, tudás- és technológiavezérelt növekedési modellre.

E modellváltás során azonban meg kell tartanunk a 2010 után sikeresen alkalmazott extenzív eszközeinket is, mint például a munkaalapú gazdaság, a makropénzügyi egyensúlyok és

a hatékony jegybanki szerep biztosítása. Ezek az eszközök ugyanis a mennyiségi és a minőségi növekedésben egyaránt vezető szerepet játszanak (Matolcsy, 2022c). ■

JEGYZET

¹ Forrás: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/>

IRODALOM

- AGÉNOR, P.-R. (2017). Caught in the Middle? The Economics of Middle-Income Traps. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 31, Issue 3, pp. 771–791, 2017, <https://doi.org/10.1111/joes.12175>
- AGÉNOR, P.-R., CANUTO, O. (2012). Middle-Income Growth Traps. Policy Research Working Paper No. 6210, World Bank, <https://doi.org/10.1596/1813-9450-6210>
- CSOMÓS, B., SZABICS, A. Zs., SZALAI, Á. (2020). Mérjük objektíven a versenyképességet! <https://www.mnb.hu/letoltes/csomos-balazs-szabics-andras-zsolt-szalai-akos-merjuk-objektiven-a-versenykepessaget.pdf>
- EICHENGREEN, B., PARK, D., SHIN, K. (2011). When Fast Growing Economies Slow Down: International Evidence and Implications for China. NBER Working Papers 16919, National Bureau of Economic Research, Inc, <https://doi.org/10.3386/w16919>
- EICHENGREEN, B., PARK, D., SHIN, K. (2013). Growth Slowdowns Redux: New Evidence on the Middle-Income Trap. NBER Working Papers 18673, National Bureau of Economic Research, Inc, <https://doi.org/10.3386/w18673>
- FOXLEY, A., SOSSDORF, F. (2011). Making the Transition: From Middle-Income to Advanced Economies. Carnegie Endowment for International Peace, https://carnegieendowment.org/files/making_the_transition.pdf
- HAUSMANN, R. (2020). Stabilan az élmezőnyben: összetettség, mint a jövő sikereinek alapja. <https://www.mnb.hu/letoltes/hausmann-robert-stabilan-az-elmezonyben-osszetettseg-mint-a-jovo-sikereinek-alapja.pdf>
- KHARLAMOVA, G., VERTELIEVA, O. (2013). The International Competitiveness of Countries: Economic-Mathematical Approach. *Economics & Sociology*, Vol. 6, No 2, 2013, pp. 39–52, <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2013/6-2/4>
- MATOLCSY, GY. (2020a). Egyensúly és növekedés 2010–2019 – Sereghajtóból újra éllovas. Magyar Nemzeti Bank, Budapest
- MATOLCSY, GY. (2020b). Quo vadis Hungaria? – Arccal egy új világ felé. *Polgári Szemle*, 16. évf. 1–3. szám, 2020, 13–35. oldal, <https://doi.org/10.24307/psz.2020.0703>
- MATOLCSY, GY. (2020c). A versenyképesség mint a fenntarthatóság meghatározó feltétele. *Pénzügyi*

Szemle, 65. évfolyam, 2020/2. különszám, 7–24. oldal, https://doi.org/10.35551/PSZ_2020_k_2_1

MATOLCSY, GY. (2022a). Elérhetjük-e az EU átlagos fejlettségét 2030-ra? Magyar Nemzet 2022. 02. 28., <https://magyarnemzet.hu/pc19/2022/02/matolcsy-gyorgy-elerhetjuk-e-az-eu-atlagos-fejlettsaget-2030-ra>

MATOLCSY, GY. (2022b). Eredményes válságkezeléstől a fenntartható felzárkózásig. Magyar Nemzet 2022. 03. 07., <https://magyarnemzet.hu/pc19/2022/03/matolcsy-gyorgy-eredmenyes-valsagkezelestol-a-fenntarthato-felzarkozasig>

MATOLCSY, GY. (2022c). Mit őrizzünk meg az extenzív növekedési modellből? Magyar Nemzet 2022. 02. 14., <https://magyarnemzet.hu/pc19/2022/02/matolcsy-gyorgy-mit-orizzunk-meg-az-extenziv-novekedesi-modellbol>

PALOTAI, D., VIRÁG, B. (2016). Versenyképesség és növekedés. Magyar Nemzeti Bank, Budapest

PORTER, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. Harvard Business Review, Vol. 68, No. 2, 1990, pp. 73–93, http://www.economie.ens.fr/IMG/pdf/porter_1990_-_the_competitive_advantage_of_nations.pdf

SIUDEK, T., ZAWOJSKA, A. (2014). Competitiveness in the Economic Concepts, Theories and Empirical Research. Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia, 13(1), 91–108

SOMOGYI, M. (2009). Versenyképesség a szakirodalomban – A fogalmi megközelítések összegzése és elemzése (I. rész). Vezetéstudomány – Budapest Management Review, 40 (4). 54–64. oldal, <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2009.04.05>

IMD (2021). World Competitiveness Ranking. <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/>

MNB (2018). Növekedési jelentés 2018. Magyar Nemzeti Bank, <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/novekedesi-jelentes/2018-11-08-novekedesi-jelentes-2018-november>

MNB (2021). Versenyképességi jelentés 2021. Magyar Nemzeti Bank, <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/versenykepessegi-jelentes/versenykepessegi-jelentes-2021>

Világbank (2013). China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society. Development Research Center of the State Council, World Bank, Washington, DC, <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-9545-5>

Világbank (2020). Doing Business 2020. World Bank Group, <https://www.doi.org/10.1596/978-1-4648-1440-2>

Világbank (2021). World Bank Group to Discontinue Doing Business Report. <https://www.worldbank.org/en/news/statement/2021/09/16/world-bank-group-to-discontinue-doing-business-report>

WEF (2016). What is competitiveness? <https://www.weforum.org/agenda/2016/09/what-is-competitiveness/>

WEF (2019). The Global Competitiveness Report 2019. World Economic Forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf